

РОЛЬ АГЛОМЕРАЦІЙ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Доленко Л.Х.

В статті досліджується зростаюча роль агломеративних територій у світовій та регіональній економіці, специфічних кластерів, які там формуються, їх вплив на світові фінансові потоки та інновації.

Урбанізація населення земної кулі є феноменом який впливає на характер досліджень не лише демографів а і політиків, економістів, соціологів тощо. Починаючи з 2008 року, міське населення світу вперше перевищило 50% і, згідно прогнозів, досягне 60% в 2030 році, про що свідчить рисунок 1. Навколо цього феномену виникає багато дискусій, учасників яких можна поділити на дві групи: перші розглядають його як позитивне явище, ураховуючи кращі умови життя міщан, більш високу ефективність їх праці, якіснішу медицину тощо тоді як їхні опоненти вважають негативною цю тенденцію згідно якої більш прихильне ставлення політиків до міст гальмує розвиток сільських ареалів, примушуючи їх жителів масово, туди переселятись у пошуках роботи та кращих перспектив для своїх дітей. Однак, зважаючи на існуючі тенденції до неухильного кількісного зростання урбанізованих територій у світі слід, на наш погляд, розглянути це явище більш детально з метою вироблення адекватної політики ефективного розвитку суспільства.

Зрозуміло, що реальні підрахунки співвідношення сільського і міського населення утруднені внаслідок розбіжності у визначенні цих категорій жителів, які існують у різних країнах та об'єктивного розмивання меж між ними в останні десятиліття внаслідок різких змін у характері побуту колишніх сільських територій, розвитку транспорту та інших форм комунікацій. Слід також відмітити нерівномірний ріст різних категорій урбанізованих ареалів, про що свідчить рис. 2.

Незважаючи на відносно малу частку населення міст десятимільйонників їхнє значення у світовій економіці значно більше. За думкою фахівців, у майбутньому 60% світового ВВП буде продукуватись у 600 мегаполісах у число яких увійдуть 136 нових міст, більшість яких – китайських. Населення цих 600 міст буде зростати в 1,6 рази швидше ніж інших. Якщо зараз у мегаполісах проживає 1,5 млрд. людей то у 2025 р. їх буде 2 млрд. [1, с.8]. Цей процес не оминув і Україну. За останніми

даними, у Києві 80% нових квартир купують іногородні і лише 20% - кияни [2].

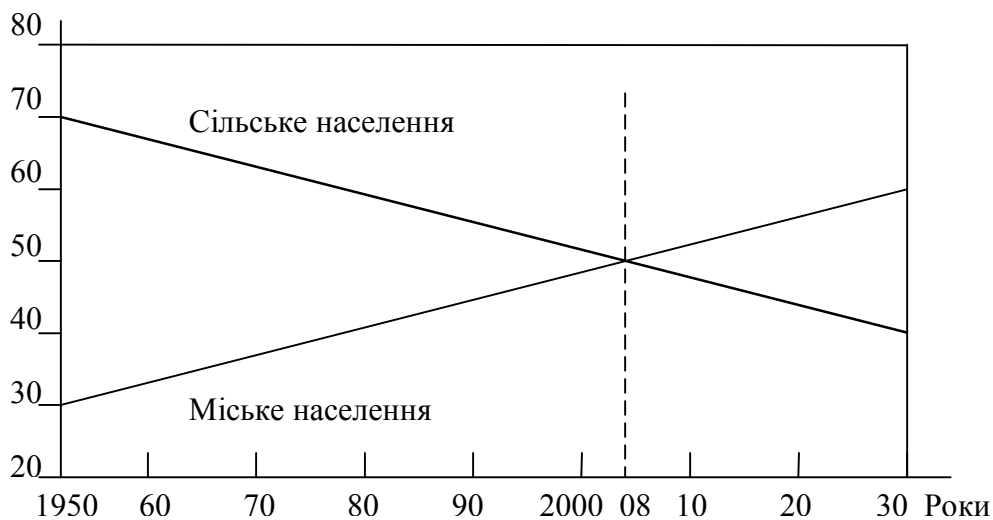

Рис.1. Динаміка урбанізації в світі

Джерело: ООН. Департамент економічних і соціальних справ. Перспективи світового населення: підрахунок

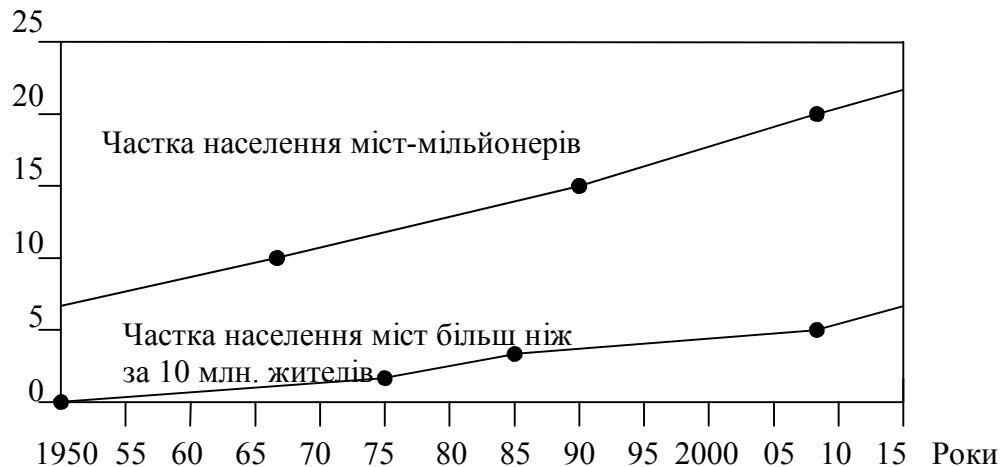

Рис. 2. Динаміка росту населення найбільших міст світу

Джерело: ООН. Департамент економічних і соціальних справ. Перспективи світового населення: підрахунок

Виникає питання: що ж мотивує тенденцію до урбанізації? Є багато відповідей на це. Очевидно, міщани користуються багатьма перевагами урбанізації – доходами, які зазвичай, вищі ніж у сільській місцевості (наприклад, у Китаї середній доход міських домогосподарств у

З рази вищий за сільські). За рахунок ефекту масштабу транспортні, комунікаційні послуги, подача води, каналізація, вивіз сміття більш дешеві у містах, не кажучи про освітні послуги та охорону здоров'я. Такі переваги притягують найбільш активну частку населення з усього світу, підсилюючи креативну спроможність урбанізованих ареалів та невпинно розширює їх межі.

Прикладами таких змін може бути Нью – Йорк. Саме місто (згідно адміністративних меж) складається з 5 районів – Манхеттен, Бронкс, Бруклін, Кінз та Річмонд і нараховує 8 млн. жителів. Однак, метрополітенський ареал налічує більш ніж 21 млн. (третє місце в світі після Токію – 35, 2 млн і Мехіко – 23 млн.) Понад трьох мільйонів ньюйоркців народились за межами США. Згідно офіційної статистики майже 50% населення міста розмовляють в сім'ї на інших, ніж англійська мова. Нью –Йорк, залишається провідним світовим фінансовим центром (поряд з Лондоном і Гонконгом), на його 10 тисячах підприємств зайняті 1 млн. працівників, щорічно відвідують до 45 млн. як американських так і закордонних туристів.

Агломерація Іль-де Франс яка виникла навколо Парижу є найбільшим резервуаром робочих місць в Європі, там працюють більше ніж 50% кваліфікованих кадрів Франції. Вона займає друге місце щодо розміщення серед 500 найбільших підприємств світу після Токію.

Розширення урбанізованих територій приводить до їх зливань і виникнення своєрідних мегаміст які нерідко переходять межі національних кордонів, концентруючи на своїй території найбільш динамічні ареали соціального, економічного і адміністративного впливу світового масштабу. Наприклад, у Європі вважаються сформованим мегаполіс між Лондоном і Міланом який проходить через Бенілюкс і Рур. Зважаючи на вигляд з космосу він отримав назву «голубий банан» з двома периферіями: Паризькою і Франфуртською агломераціями. Цей «хребет» є центром політичних і економічних імпульсів усього ЄС і домінує над іншими, периферійними регіонами. Вперше існування такої економічної та політичної осі відкрив французький дослідник Р. Бруне в 1963р. [2].

Це явище характерне не лише для Європи: на території США і Канади виник мегаполіс Великих озер з 65 млн. жителів який об'єднує американські метрополії (Чикаго, Детройт) і канадські (Монреаль, Торонто, Квебек, Оттаву), а також десяток менш великих інших міст.

На заході США це території між Сан- Франціско і Сан – Дієго з назвою Сан-Сан а на сході - відомий Босваш – між Бостоном і Вашингтоном.

Виникнення таких зон не оминуло і Японію – це територія між Токію на сході і Фукуока на заході яка має протяжність 1000 км і нараховує 105 млн. жителів, тобто 80% всього населення цієї країни на

6% її площі. Це сформоване демографічне і політичне серце Японії яке складається з трьох частин: гіперцентр навколо адміністративної і економічної столиці Токіо і району Канто, вторинного центру (22 млн. жит.), з'єданого з центром швидкісною лінією Токайдо, вздовж якої розміщені Нагоя, конурбації Кейчаншин та Кансаї (Осака, Кобе і Кіото) і третинного - на заході, який протягнувся вдовж Внутрішнього моря.

Зосереджуючи величезні капітали, висококваліфіковану робочу силу такі мегаполіси стали справжніми нервовими вузлами світової економіки, генераторами інновацій. Це території на яких або виходячи з яких зорганізуються принципово нові взаємодії між окремими центрами та мережами підпорядкованих ним субцентрів як «простір – середовище» сприяючи виникненню «вартісних метрополітенових ланцюгів».

Концентрація досліджень міст лише як геоінституційного простору або об'єктів державної територіальної політики приводить до певного ігнорування феномену «міської атмосфери» тобто спроможності міста знаходити, удосконалювати фактори інноваційного розвитку, місця «зосередження гетерогенного населення» які зароджують кластерні формування.

Теоретична проблема полягає у розумінні: що народжує такі агломераційні кластери – критичні розміри, інституційна природа, місце в урбанізованій ієрархії, технологічні траєкторії тощо? Чи вони мають бути механічно моноцентричними, прив'язаними до специфічних сегментів діяльності чи мають бути поліцентричними або багатофункціональними? Виходячи з цього, необхідно вияснити чи існують причинно-наслідкові зв'язки між урбанізованими інституціями, інноваціями, інформаційними і комунікативними технологіями, їх централізацією та зрозуміти як ці елементи можуть співвідноситись між собою, як їх зосереджують та скоординують у певних місцях. Дослідження у цьому сенсі народило неологізм «clusters in the city» (міські кластери), тобто специфічну форму економічних взаємодій в рамках урбанізованих територій.

Слід зауважити, що за останні десятиліття в Європі з'явилося багато досліджень, присвячених виникненню та ролі міських кластерів у сучасній світовій економіці. Це Тюрк, Лейбовіц, Фенкель, Гордон і Мак Кан, Сіммель, Камані, Гаше, Лакур, та інші. Якщо узагальнити результати досліджень, то фундамент народження кластерів серед метрополітенових просторів можливо пояснити трьома типами логіки:

- логіка виробничої інтеграції пов'язана з інтенсивністю і стабільністю виробничих і торгових локальних взаємовідносин між фірмами;
- логіка мережі і середовища, яка характеризується значенням технологічних екстерналій які генеруються, стабільністю мереж співробітництва між фірмами та локальними інститутами;
- логіка метрополітенової екстерналізації: на відміну від попередніх

логік, фактори локалізації не так сильно пов'язані з важливістю цих локальних взаємодій як з доступом до висококваліфікованої робочої сили, до необхідних сервісів і до глибоко спеціалізованих функцій і, також, з доступом до насиченої інфраструктури яка гарантує задовільну доступ конекцію з транснаціональними мережами.

Ця типологія наближається до відмінності встановлених наслідків між двома видами виробництва у залежності від урбаністичної діяльності пов'язаної з інноваціями: типом «метрополітенівський» і типом «інноваційне середовище». В обох випадках, мова йде про глибше розуміння реальної ролі локальних взаємодій у процесі народження і розвитку таких концентрацій діяльності. «City as cluster», розглядає місто як «середовище», як «взаємостосунки» і як «символ» - це інший спосіб розуміння кластеру.

З цього погляд, останні привнесення пропонують переглянути роль ефектів локального розміщення і підкреслюють, навпаки, значення метрополітенових екстерналій. Декілька прикладів дозволять проілюструвати такі міркування та розвинути їх.

Два недавніх дослідження шотландських кластерів, відповідно, у біотехнології і аудіовізуального виробництва приводять до однакових висновків: з одного боку, слабкість національної локальної мережі, як і щодо товарів і виробничих відносин, з іншого- важлива роль, яку відіграє доступ до людських ресурсів (спеціалізованого сервісу та інфраструктури). Інші дослідження роблять більш систематичний аналіз факторів локалізації фірм високих технологій у метрополітеновому середовищі однорідної ієрархізації різних названих логік.

Дослідження факторів локалізації вузькоспеціалізованих фірм Лондона свідчать про широке домінування економіки метрополітенівських агломерацій. Наведений аналіз факторів локалізації на основі опиту фірм свідчить про чутливість до міжсекторної локалізації діяльності яка ґрунтується на розподілу спільних специфічних ресурсів більше ніж до інтенсивності локальних потоків знань.

Логіка виникнення кластерів у метрополітенівському середовищі, зокрема у секторах які інтенсивно зосереджують складні і нові знання, таким чином не є однорідною. Порівняльне дослідження, зроблене щодо інноваційних систем п'яти європейських метрополій протиставляє, втім, типи продукування інновацій Мілана і Штутгарта, у яких важливу роль відіграють інституалізовані локальні взаємодії, ситуації у Парижі, Лондоні і Амстердамі, відмічені логікою метрополітенівської привабливості, пов'язаною з наявністю людських і виробничих ресурсів.

Характер структурування кластерів свідчить про тісну взаємодоповнюваність між локальними і глобальними взаємодіями - метрополії виступають як привілейоване місце взаємодій різноманітних мереж. Кластери, як метрополітенівські території, незалежно від їх

складових, форм, типів кооперації і внутрішніх та зовнішніх конфліктів можуть розумітися як «Продуктивна урбаністична система». Підґрунтям цього може бути дві серії аргументів.

Концентрація урбанізованої і технологічної централізації.

Кластер є «місце» що комбінує і структурує концентрацію урбаністичних і технологічних атрибутів і механізмів. Але він не є лише сумою функцій, діяльностей, компетенцій, високої концентрацією факторів у даному середовищі в даний момент. Він є більш ніж сума цих якостей. Розуміння кластеру вимагає також розуміння законів локалізації діяльностей які відображають і пояснюють концентрацію в певних зонах талантів, компетенцій і влади – те що забезпечує централізацію під егідою певних міст та технологію яка сприяє інноваціям, зокрема, і виробництво у більш загальному плані. Необхідно забезпечити ефективне поєднання суміжностей, виявлення та оцінювання потенціалу, управління протиріччями та стратегічними рішеннями. Здатність комбінувати і поєднувати суміжні види діяльностей та рішення щодо них вимагає попереднього існування суб'єктів відповідної кваліфікації.

Це найбільш ефективно може бути здійснено в центрах урбанізованих ареалів які мають усі умови: доступ до новітніх технологій, краще територіальне розміщення (ближче до центру метрополії) яке надає більше можливостей для нових контрактів, виробничої кооперації, керівникам підприємств, політикам, банкірам тощо. Такі полюси ділової і особливо, інноваційної активності мають бути розміщені у метрополітенському середовищі в якому суб'єкти, добре знайомі, приймають рішення щодо синергії їх компетенцій, їх влади, їх мереж задля територіально специфічної стратегії. Детально і глибоко такі формальні і неформальні інституційні мережі описані А. Олійником [3, с.358-394].

Тому окремі аналізи щодо логістики законодавства, наявності певних ресурсів не можуть дати правильну відповідь на існування полюсів розвитку – кластерів, які стимулюють або наказують ефективно чи погане функціонування, які дозволяють інтегрувати технологічний та метрополітенівські ареали.

Отже, урбаністична централізація дозволяє забезпечити ці функції завдяки реальній або потенційній присутності учасників які мають колективний інтерес пропонувати і знаходити самим задовільні рішення, що відповідають їх очікуванням. Здатність комбінувати і спрямовувати рішення передбачають існування адекватних учасників і видів діяльності, спільну культуру, тощо. Ця необхідність кооперативних дій можлива при наявності полюсів компетенцій. Для цього необхідно певні умови: можливість використовувати новітні технології у виробництві та сфері послуг у цілому країні на метрополітенівських територіях які надають більше можливостей взаємних контактів, кооперації з учасниками:

керівниками фірм, депутатами, банківською адміністрацією, лабораторіями... Це не так полюс, який має бути механічно розміщений в метрополітенівній просторі, як суб'єкти які знають один одного, здатних вирішувати як реалізувати синергії їх компетенцій, їх владу, їх мережі, на службу територіально специфічної і освоєної стратегії

Урбаністичні і технологічні вартісні ланцюги.

Друга серія досліджень стосується ланцюгів вартості урбаністичних і технологічних, які можуть існувати лише в деяких специфічних агломераціях у яких метрополізація опирається на деякі фундаментальні характеристики. Метрополізація фаворизує міста що мають вартісний капітал який можна назвати передумовою: звідси інтерес до мультікритерного аналізу спрямованого на визначення необхідних метрополітенівних функцій, знайти те, що необхідно або відсутнє для бешмаркетингу.

Таким чином, міста дозволяють посилити численні мережі інституційних взаємодій, формалізованих чи не формальних, прихованих чи неявних, вони мають бути також привілейованим місцем створення, уловлювання ідей, розповсюдження норм і технологій. Вони сприяють народженню і супроводженню стратегічних функцій:кожен елемент вартісного метрополітенівного ланцюга залежить від інших, надає їм сенсу та ефективності.

Якщо міста це лише щось рядом, рідне, то міські кластери не просто урбаністичні центри які формують системи активності – вони є серцем урбанізованого оточення яке його створює, кондиціонує і забезпечує розвиток.

Література

1. Фокус. -№13, 1 квітня 2011р., с.8
2. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/> - 25.05.11
3. Brunet P. “Structures et dynamiques du territoire francais”, L’Espace ge’ografique, 1963.
4. Институциональная экономика. Учебник./Под. ред. А. Олейника. – М.: ИНФРА-М, 2005.

Abstract

Dolenko L.H.

Agglomerations role in providing the areas of innovation

The article explored the increasing role of agglomerative areas in the world and regional economy, the specific clusters that are formed there, their influence on world financial flows and innovation